

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ТА ВИДІВ ДЖЕРЕЛ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ХХ–ХХІ СТ

CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT OF SOURCE BASE AND THEIR TYPES, FOR THE STUDY OF DISCRIMINATION IN THE EDUCATIONAL SPACE OF THE XX–XXI CENTURIES

Основою дослідження для науковця є аналіз джерельної бази, під час якого здійснюється пошук відповідей на проблемні питання. «Джерельну базу» розуміють як систему різноманітних даних. Під час історико-педагогічних досліджень простежуються тенденції розвитку різних освітніх аспектів, адже в умовах євроінтеграційних процесів проходять закономірні зміни та модернізація освітнього середовища. У статті проаналізовано поняття джерел. Наведено визначення цього поняття різних науковців. Великого значення набуває процес вивчення історико-педагогічних явищ та реалій, які мали вплив на проблематику дослідження. Для історико-педагогічних розвідок важливо підібрати доцільну типологію джерельних матеріалів, яка б повніше розкривала зміст. У науковому доробку Ю. Святець акцентується саме на інформаційності матеріалів. Таким чином, основним принципом науковець вибирає саме документознавчий, а основним критерієм – тип або функціональне призначення джерела, а саме: методичні, інформаційні, статистичні, довідкові, інформаційні, навчальні документи тощо. Визначено, які бувають групи джерел, нормативно-правові акти, з'ясовано їхні основні ознаки та види. Нормативно-правові акти – це окрема група джерел, яка має свої особливості: строки, реквізити, орган, який наділений повноваженнями та який видав нормативно-правовий акт, мету. Вони мають логічну побудову та обов'язкові для виконання для суб'єктів підпорядкування. В ієрархії внутрішньосистемних зв'язків законодавства у сфері освіти України найвищий рівень відводиться функціональним зв'язкам конституційних норм з іншими структурними елементами системи. Закони чітко встановлюють предмет правового регулювання, фіксують галузь як цілісну правову систему, формулюють завдання та принципи освіти. Також наявна ієрархія нормативно-правових актів: Конституція України, міжнародні конвенції, які ратифіковані Верховною Радою України, закони, постанови та розпорядження, накази. Нормативно-правові акти мають

великий вплив на освітню політику держави та втілення її на місцях. Законодавство в галузі освіти виконує загальнорегуляторні, особливі та охоронні функції. Усі джерела є необхідними складниками для повного аналізу дослідження.

Ключові слова: джерела, групи джерел, нормативно-правові акти, закони, конституція.

The basis of research for the scientist is the analysis of the source base, during which the search for answers to problematic questions. «Source database» is understood as a system of various data. During the historical and pedagogical researches the tendencies of development of various educational aspects are traced, after all in the conditions of European integration processes there are natural changes and modernization of the educational environment. The article analyzes the concept of sources. The definition of various scientists of this concept is given. Of great importance is the process of studying historical and pedagogical phenomena and realities that have had an impact on the issues of research. For historical and pedagogical explorations, it is important to choose an appropriate typology of source materials that would more fully reveal the content. In the scientific work of Yu. Thus, the main principle of the scientist chooses the document, and the main criterion – the type or functional purpose of the source. Namely: methodical, informational, statistical, reference, informational, educational documents, etc.). It is determined what are the groups of sources. Definition of regulations, their main features and types. Normative-legal acts are a separate group of sources, which has its peculiarities: terms, requisites, body, which is endowed with powers and which issued the normative-legal act, purpose. They have a logical construction and are mandatory for the subjects of subordination. There is also a hierarchy of normative legal acts: the Constitution of Ukraine, international conventions ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, laws, resolutions and orders. All sources are necessary components for a complete analysis of the study.

Key words: sources, groups of sources, normative legal acts, laws, constitution.

УДК 37.01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.6>

Микитенко М.В.,

аспірантка кафедри педагогіки
Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Ідеї недискримінації, гуманізму, взаємоповаги нині є одними з ключових європейських демократичних цінностей. В Україні питання недискримінації нерозривно пов'язане зі становленням держави, заснованої на взаємодії й запобіганні конфліктам у політичній, соціальній, міжетнічній і релігійній сферах.

Освіта ХХІ століття покликана формувати повагу до людей іншої культури, національності, віросповідання тощо, що надалі сприятиме

розв'язанню проблеми міжособистісної взаємодії. Аналіз та підбір джерельної бази дослідження є важливою складовою частиною написання дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Такі вітчизняні дослідники, як К. Васильєв, Д. Раскін, Я. Калакура, О. Петренко, Ю. Святець, О. Бондар, О. Сухомлинська, Н. Дічек, Л. Березівська, Н. Гупан, Л. Пироженко та інші, давно вивчають проблему класифікації джерел. Однак вважаємо, що для більш детального розкриття

теми варто чисельні нормативно-правові акти виділити в окрему групу. Вони становлять основу для розгляду принципу не дискримінації в освітньому просторі.

Так, В. Андрущенко [1] обґрунтована модерна концепція Людини, її підготовки до життя, навчання та виховання, в процесі якого поряд із традиційними характеристиками особистості, на думку дослідника, необхідно формувати толерантність, здатність до міжкультурних комунікацій. Вітчизняні науковці (В. Гаманюк [3], Т. Голованова [4], Т. Дороніна [5], В. Кремень [6], О. Лаврентьева [7], О. Сухомлинська [17] та ін.) у своїх поглядах на організацію виховного процесу надають пріоритет загальнолюдським цінностям і гармонійним стосункам із навколишнім світом і вбачають головний шлях до якісного еволюційного розвитку суспільства у спрямуванні пріоритетів в освітніх процесах на демократизацію й гуманізацію. Питанням гуманізації освітнього процесу, розвитку гуманістичної парадигми освіти і виховання також присвячені роботи І. Бега [8], І. Зязюна [8]. В аспекті гуманізації змісту освіти й упровадження ідеї гуманізму та принципу не дискримінації в освітньому процесі автори надають великого значення особистості вчителя, його педагогічній майстерності.

Мета статті – розглянути, що таке джерельна база та її види, надати характеристику нормативно-правовим актам як джерелам для дослідження дискримінації в освітньому просторі ХХ–ХХІ ст.

Завдання – проаналізувати поняття джерел, які дають різні науковці, дати характеристику нормативно-правовим актам як окремому виду джерел.

Виклад основного матеріалу. За К. Васильєвим, джерела – це «пам'ятки духовної і матеріальної культури, що відображають людську діяльність» [8]. Водночас Д. Раскін зазначає, що джерела – це «продукт соціальної діяльності, що містить у вигляді певної знакової системи інформацію про суспільні процеси виховання та навчання, закріплює цю інформацію та володіє потенційними умовами для включення цієї інформації в систему історико-педагогічних знань» [11, с. 191; 12]. Я. Калакура зауважує, що «класифікація джерел – невід'ємний елемент їх наукового пошуку і вивчення, який суттєво впливає на повноту джерельної бази, об'єктивність і глибину почерпнутої інформації, її всебічність і достовірність» [9]. Варто зазначити, що структура джерельної бази залежить від окресленого предмета дослідження. Відповідно до типової структури джерельної бази виділяють три групи джерел. До першої групи зараховують матеріали, за допомогою яких можна обґрунтувати методологію, наприклад, накази, розпорядження, листи, рукописи тощо. До другої групи – теоретичні джерела, які слугують основою

дослідження. Третю групу становлять автентичні джерела [9, с. 28].

Дослідник О. Петренко виділяє такі групи джерел:

- нормативно-правові;
- документи й матеріали з державних архівів України;
- періодичні видання;
- нароби вітчизняних психологів, педагогів;
- навчальні програми, плани, підручники для середніх шкіл та методична література для учителів;
- інтерпретаційні;
- довідкова література, сучасні посібники й підручники для вишів [10, с. 539–540].

Особливого значення набуває процес вивчення історико-педагогічних явищ та реалій, які мали вплив на проблематику дослідження. Для історико-педагогічних розвідок важливо підібрати доцільну типологію джерельних матеріалів, яка б повніше розкривала зміст. У науковому доробку Ю. Святець акцентується увага саме на інформаційності матеріалів. Таким чином, основним принципом науковець вибирає саме документознавчий, а основним критерієм – тип або функціональне призначення джерела, а саме: методичні, інформаційні, статистичні, довідкові, інформаційні, навчальні документи тощо [16, с. 13].

А. Солодовник виокремила ознаки класифікації джерельної бази:

- за хронологією;
- за функціональністю;
- за ступенем формалізації;
- за близькістю до проблеми дослідження [15, с. 340].

М. Разорьнова зауважує, що саме ґрунтовне дослідження джерел дозволяє виокремити певні закономірності, особливості та тенденції розвитку в динаміці конкретного явища у хронологічних межах дослідження [13, с. 595–599].

О. Бондар, виходячи з того, що з-поміж основних джерел інформації щодо освітнього процесу в Україні за радянської доби неабияке місце посідають підручники, які постійно вдосконалюються та змінюються залежно від зміни соціально-політичних чинників, вибрав тему для своєї дисертації «Проблема шкільного підручника у періодичних фахових вітчизняних виданнях (50-ті рр. ХХ ст. – поч. ХХІ століття)» [17, с. 110]. У дослідженні розглянуто особливості та загальні тенденції висвітлення проблеми шкільного підручника в періодичних фахових вітчизняних виданнях вищезазначеного періоду.

Важливим джерелом дослідження є також монографії та посібники, зокрема: О. Сухомлинська «Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем» (2003 р.), О. Сухомлинська, Н. Дічек, Л. Березівська, Н. Гупан, Л. Пироженко та ін. «Нариси з історії розвитку диференційованого

підходу до організації навчання в українській школі (кінець 30-х – 80-ті рр. ХХ ст.)» (2017 р.) та ін.

Ю. Кузьменко виділяє такі групи джерел: нормативно-правові документи загальнодержавного та місцевого характеру, що регулювали систему освіти; архівні матеріали; нарративні джерела; електронні ресурси [9].

Нормативно-правові документи є основою для подальшої освітньої політики держави. Нормативно-правовий акт – офіційний акт-волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин [14, с. 292–293].

Ознаки нормативно-правового акта:

– приймається або санкціонується уповноваженими органами держави (правотворчими органами) або народом (через референдум);

– завжди містить нові норми права або змінює (скасовує) чинні, чітко формулює зміст юридичних прав і обов'язків;

– приймається з дотриманням певної процедури;

– має форму письмового акта-документа і точно визначені реквізити:

а) вид акта (закон, указ, постанова);

б) найменування органу, який ухвалив акт (парламент, президент, уряд, місцевий орган влади);

в) заголовок (деякі акти, наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України, приймаються без заголовка);

г) дата ухвалення акта;

г) номер акта;

д) дані про посадову особу, яка підписала акт.

Нормативно-правові акти публікуються в офіційних спеціальних виданнях з обов'язковою відповідністю автентичності тексту офіційного зразка (закони публікуються у «Відомостях Верховної Ради України», газетах «Голос України» та «Юридичний вісник України»; постанови Кабінету Міністрів – у збірниках постанов уряду України та газеті «Урядовий кур'єр»; закони і підзаконні акти – в часописі «Офіційний вісник України»), а також розміщуються на офіційних сайтах установ та організацій. Необхідно завжди перевіряти, чи не втратив чинності нормативно-правовий акт, коли та які були внесені зміни.

Види нормативно-правових актів за юридичною чинністю:

– Конституція;

– міжнародні-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України;

– закони;

– підзаконні нормативні акти: накази, розпорядження, постанови.

Конституція є актом найвищої сили та визначає правові основи законодавства [14, с. 433]. Також міжнародні правові документи, які ратифікувала Верховна Рада України, мають ваго-

мий вплив на законодавчу діяльність, сприяють євроінтеграції.

Висновки. В умовах євроінтеграційних процесів система освіти України розглядається як динамічна єдність компонентів, що функціонують і трансформуються під впливом політичних, економічних, соціокультурних, соціально-педагогічних чинників суспільного розвитку, зберігаючи свою сутність. Було розглянуто різні погляди науковців стосовно джерельної бази, схарактеризовано основні ознаки нормативно-правових актів та їх видів. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в наповненні джерельною базою дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко В., Губерський Л., Зуєв В. Проблема гуманізму у сучасній філософії : навчально-методичний посібник. Київ : КДУ, 1994. 63 с.

2. Богачов С.В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні : монографія / за заг. ред. О.Л. Копиленка; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ : Леся, 2011. 216 с.

3. Гаманюк В.А. Готовність до міжкультурної комунікації як стратегічна мета іншомовної освіти. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія.* 2016. Вип. 233. С. 64–70.

4. Голованова Т.П. Теорія і практика формування ґендерної рівності студентської молоді : монографія. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2007. 338 с.

5. Дороніна Т.О. Теоретико-методологічні засади ґендерної освіти та виховання учнівської молоді : монографія. НАПН України, Інститут вищої освіти, КДПУ МОНМС України. Кривий Ріг, 2011. 331 с.

6. Кремень В.Г. Філософія освіти ХХІ століття. *Педагогіка і психологія.* 2003. № 1. С. 6–15.

7. Лаврентьєва О. Використання інтерактивних методів навчання у підготовці майбутніх вчителів до педагогічної взаємодії з учнями. *Педагогіка вищої та середньої школи : збірник наук. праць.* Кривий Ріг : КДПУ, 2006. Вип. 15. С. 210–217.

8. Мотуз Т.В. Ідея толерантності в освітній парадигмі України початку ХХІ ст. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка.* 2015. Вип. 4. С. 37–45.

9. Остапенко Л.В. Основні тенденції розвитку освіти у період з 1990 по 2015 роки. *Вісник Черкаського університету.* 2019. № 2. С. 27–31.

10. Петренко О.Б. До проблеми класифікації джерельної бази історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс.* 2013. Вип. 15. С. 536–542.

11. Раскин Д.И. Историко-педагогический источник в свете современных проблем источниковедения и системного подхода. Москва : АПН СССР. 1986. 230 с.

12. Раскин Д.И. Классификация историко-педагогических источников. *Историографические и методологические проблемы изучения истории*

отечественной школы и педагогики : сборник науч. тр. / под ред. Э.Д. Днепров, О.Е. Кошелевой. Москва, 1989.

13. Разорьонова М.В. Характеристика джерельної бази дослідження історії розвитку кадрового потенціалу ВНЗ в Україні. *Педагогічний дискурс*. 2013. № 15. С. 595–599.

14. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.

15. Солодовник А.О. Розвиток фізико-математичної підготовки у морських навчальних закладах

України (1944–2012 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2018. 341 с.

16. Святець Ю.А. Українське селянське господарство в роки нової економічної політики (статистичні джерела та методи дослідження) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Дніпропетр. нац. ун-т. Дніпропетровськ, 2008. 39 с.

17. Сухомлинська О.В. Проблеми теорії виховання дітей і молоді в Україні. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 4. С. 109–125.